



INSTITUTIONEN FÖR SPRÅK OCH LITTERATURER

TEXTENS BETYDELSE PÅ IKONER

Betraktarens syn

Lisbeth Petersson/Slaviska medeltidsstudier

Kandidatuppsats:	15 hp
Program och/eller kurs:	Slaviska medeltidsstudier
Nivå:	Grundnivå
Termin/år:	Vt/2019
Handledare:	Antoaneta Granberg
Examinator:	Svetlana Polsky

Abstract

Uppsats/Examensarbete:	15 hp
Program och/eller kurs:	Slaviska medeltidsstudier
Nivå:	Grundnivå
Termin/år:	Vt/2019
Handledare:	Antoaneta Granberg
Examinator:	Svetlana Polsky
Nyckelord:	Fornkyrkoslaviska, ikon, ikontexter, textförståelse, textrullar

Syfte: Mitt syfte är att dels undersöka om dagens kyrkobesökare i ortodoxa församlingar i Halmstad förstår ikonens text dels att själv undersöka om texten i fem textrullar på fem olika ikoner motsvarar det budskap, som ikonerna visar. Jag vill även undersöka om texten finns i Bibeln och från vilken bibeltext texten är hämtad.

Metod: Min metod är att med hjälp av ett frågeformulär, som presenteras för två ortodoxa församlingar, få klarhet i om kyrkobesökarna förstår ikontexterna. I min undersökning om de fem textrullarna använder jag mig av fem ikoner, som Nationalmuséet i Stockholm äger.

Resultat: Dagens ortodoxa kyrkobesökare har svårt att förstå ikonens text. De tror dock, att textens budskap motsvarar vad ikonerna visar. I min undersökning av fem textrullar, om textens budskap motsvarar vad ikonerna visar, blir min slutsats, att text och bild inte alltid överensstämmer.

Förord

Ett stort tack till min handledare Antoaneta Granberg, som har inspirerat mig i mitt uppsatsarbete och till mina fortsatta slaviska medeltidsstudier. Ett tack till Serbisk-Ortodoxa Kyrkan Heliga Moder Paraskeva församling i Halmstad för möjligheten att genomföra min undersökning och delta i en gudstjänst samt ett varmt tack till Ann Andersson i S:t Petrus Evangeliska Ortodoxa församling i Halmstad, som hjälpte mig att genomföra min undersökning.

Innehållsförteckning

1 Inledning.....	5
1.1 Syfte	6
1.2 Forskningsfrågor	6
1.3 Material	6
1.4 Metod	7
2 Bakgrund.....	8
2.1 Ikonen, dess funktion och text.....	8
2.2 Två församlingar i Halmstad	11
2.2.1 Serbisk-Ortodoxa kyrkan Heliga Moder Paraskeva församling.....	11
2.2.2 S:t Petrus Evangeliska Ortodoxa församling.....	12
3 Analys.....	13
3.1 Resultat av svaren.....	13
3.1.1 Serbisk-Ortodoxa Heliga Moder Paraskeva församling Halmstad	13
3.1.2 S:t Petrus Evangeliska Ortodoxa församling, Halmstad	16
3.2 Hur är betraktarens förståelse för ikonens kyrkoslaviska text?.....	18
3.3 Tolkning av textrullar	20
4 Slutsats och diskussion.....	27
Referenslista	29
Bilagor	30

1 Inledning

Under flera år hade jag själv målat ikoner utan att förstå texten och dess betydelse. Intresset och nyfikenheten att förstå och att kunna skriva och läsa texten ökade med tiden och jag bestämde mig för att inleda studier i det fornkyrkoslaviska språket.

Intresset för det kyrkoslaviska språket har djupnat under åren och har då även väckt min fråga: förstår de, som idag utövar den ortodoxa tron i kyrkan och ser ikoner vid varje gudstjänstillfälle, texten på ikonerna? Detta är den fråga, som jag vill försöka få svar på genom att göra en undersökning i en ortodox församling respektive en evangelisk ortodox församling.

I artiklar och böcker (se t.ex. ”Nyvaknat intresse för urgammal konst” *Hallandsposten* 24 april 2006, sid 14 och t.ex. *The Technique of Icon Painting*, Ramos-Poqui 1990) kan man läsa om ikonens utförande och symbolik och hur man utläser en ikon. Däremot uppmärksammas sällan texten på ikoner. I vissa fall blir texten översatt men den ingår sällan i analysen av bilden. Texten är den slutliga delen, som skrivs, när ikonerna är målade. Texten kan vara namnet på den heliga personen/de heliga personerna, som ikonerna skall föreställa. Den kan också beskriva vad ikonens handling föreställer och den kan även lämna ett budskap/bibelcitat i form av en öppen bok eller bokrulle.

Ikonmålarna, som skrev texten, var munkar och religiösa målare, som förmodligen hade bättre kunskaper än allmänheten och där vissa förstod innebörden av det skrivna. Hur var det med de troende, som kom till gudstjänsterna för att ta till sig Guds ord? Förmodligen kunde de inte läsa ikonens text. De har lyssnat till prästens ord och fått innebörden/förståelsen genom honom. Detta vet vi dock inte och får sannolikt inte veta det. Hur är det med de troende idag?

Att man idag som troende, kan tyda en ikon med hjälp av symboliken, är inte något som jag avser att undersöka. Dock kommer jag ändå att beröra detta i min analys.

1.1 Syfte

Syftet är att undersöka betraktarens syn det vill säga om dagens kyrkobesökare i ortodoxa församlingar i Halmstad förstår och kan läsa den kyrkoslaviska texten på de ikoner, som finns i församlingslokalen.

Syftet är dessutom, att själv närmare undersöka, om textrullarna motsvarar vad profeterna visar på fem ikoner tagna ur Ulf Abels och Vera Moores bok *Icons* (Abel & Moore 2002).

Syftet är också att kunna undersöka om budskapet i de aktuella textrullarna finns skrivet i Bibeln och varifrån det är hämtat.

1.2 Forskningsfrågor

Hur är betraktarens förståelse för ikonens kyrkoslaviska text? Hur väl överensstämmer textrullarna med ikonerna? Vilket budskap finns i profeternas textrullar? Finns budskapet i Bibeln och varifrån kan man hämta det?

1.3 Material

I undersökningen används papperskopior av tre valda ikoner i frågeformuläret.

Ikon nr 1: Nutida ikon ”Ärkeängel Mikael”, okänt ursprung.

Ikon nr 2: Nutida ikon ”Moses ser Gudsmoan med Jesus Kristus i den icke-brinnande busken”, okänt ursprung.

Ikon nr 3: Nutida ikon ”Johannes Döparen”, avmålad från ikon av Andrej Rubljov, del av ikonostas i Uspenskijkatedralen, Vladimir, år 1408, Tretjakovgalleriet, Moskva (Lazarev 1971, nr 28).

Förstoring av textrulle, som Johannes Döparen håller i sin hand, är bilagd som kopia av bildoriginal från katalognr 28.

Utöver de ovan nämnda ikonerna ingår också fem ikoner med textrullar ur Ulf Abels & Vera Moores bok, sid 103–105.

Ikon nr 1: Profeten Habakkuk och Gudsmoans födelse, Abel & Moore (2002: nr 130)

Ikon nr 2: Profeten Nahum och Jungfru Marias bebådelse, Abel & Moore (2002: nr 131)

Ikon nr 3: Profeten Daniel och Jesu Kristi födelse, Abel & Moore (2002: nr 132)

Ikon nr 4: Profeten Hesekiel och Jesus Kristus i templet, Abel & Moore (2002: nr 133)

Ikon nr 5: Profeten Jakob och Jesu Kristi dop, Abel & Moore (2002: nr 134)

Dessa fem ikoner är delar av en ikonostas, som tillsammans utgör 16 ikoner. De har sitt ursprung från en liten kyrka i Novgorodregionen och är från sent 1600-tal. De finns på Nationalmuséet i Stockholm. Donator är Olof Aschberg.

1.4 Metod

Med hjälp av en empirisk undersökning i form av ett frågeformulär presenterar jag papperskopior av tre ikoner, se bilaga 1.

Valet av de tre ikonerna baseras på svårighetsgraden av texten och typen av ikon. En av ikonerna föreställer en helig person med ett namn, se bilaga 1.1. Nästa ikon är en berättande ikon med flera heliga personer, se bilaga 1.2. Den sista ikonen föreställer en helig person, som håller i en textrulle med ett budskap, se bilagor 1.3 och 1.4. På den första, som visar ”Ärkeängeln Mikael”, skall i frågeformuläret endast ärkeängeln's namn anges. Den andra ikonen, som beskriver ”Moses, som ser Gudsmoeder med Jesus Kristus i den icke-brinnande busken” är en berättande ikon. Vad som syns på ikonen skall förstås och förklaras. På den tredje ikonen, står ”Johannes Döparen” och håller i en textrulle i sin hand. Budskapet i textrullen skall tydas.

Frågeformuläret presenterade jag för Serbisk-Ortodoxa Kyrkan i Halmstad, Heliga Moder Paraskeva, som har ca 2.000 medlemmar (år 2016). Jag delade ut 20 stycken av frågeformuläret till kyrkans medlemmar och bad dem att anonymt fylla i kön, ålder och om de är födda i Sverige eller utomlands. Sedan bad jag dem skriva ned vad den kyrkoslaviska texten betyder på de bifogade bilderna av tre ikoner.

Jag kontaktade även S:t Petrus Evangeliska Ortodoxa Församling i Halmstad. Denna församling liknar mest av alla evangeliska kyrkor den ortodoxa. Församlingen har ca 50 medlemmar. Jag presenterade även här samma frågeformulär och valde i samråd med församlingens representant att dela ut 20 stycken frågeformulär.

Att jag vill jämföra dessa församlingar med varandra är för att se om det finns någon skillnad mellan dessa i förståelsen av texten på ikonerna.

Den tredje frågan i frågeformuläret handlar om textförståelsen i en textrulle, som Johannes Döparen håller i sin hand. Dessutom är frågan om betraktaren tror, att texten på ikonen motsvarar vad ikonen visar, den sista frågan i det frågeformulär, som jag presenterar för de båda församlingarna.

Dessa frågor har jag som utgångspunkt för att själv undersöka ett antal textrullar och se, om det verkligen förhåller sig så. Det blir också en utmaning till att själv kunna tolka textrullar.

Som hjälp med detta kommer jag att närmare undersöka fem ikoner, som finns på Nationalmuséet i Stockholm. Ikonerna visar profeter ur Gamla Testamentet och som alla håller i en textrulle. Nedanför profeterna finns skeden ur Jesu Kristus och Gudsmoderns liv, som är hämtade från Nya Testamentet.

Anledningen till att jag väljer dessa fem första ikoner ur en ikonostas på 16 ikoner, är, att de berättar om de tidiga händelserna i Gudsmoderns och Jesu Kristi liv, från Gudsmoderns födelse fram till att Jesus Kristus blir döpt för att därefter gå ut att predika.

2 Bakgrund

2.1 Ikonen, dess funktion och text

I sin bok *Ansikte mot ansikte* skriver Lars Gerdmar, att det finns en mycket gammal tradition, som är nedskrivet av ikonmålaren och grekiske munken Dionysios av Fournas under tidigt 1700-tal, att den förste historiske ikonmålaren var evangelisten Lukas. Detta kan inte riktigt bevisas, men det kan inte heller uteslutas (Gerdmar 2007, s. 23).

Gerdmars tanke är, att det är konstnärer, som är av icke-judisk bakgrund och som har blivit omvända till den kristna tron och som fortsätter sitt konstnärliga yrke med att måla religiös konst (Gerdmar 2007, s. 30).

När den helige Basileios (329–379) blir biskop i Caesarea, börjar han organisera upp klosterlivet i sitt stift. Normgivande blir regler om ”fattigdom, kyskhet och lydnad”. Dessa regler sprids och klostren kommer att lyda under de lokala biskoparna. Klostren utvecklas till större enheter och blir inte bara platser för fattiga och sjuka utan är centra för andlighet och kultur. Därmed blir de också en plats, som ”odlar” ikonkonsten, och där läggs grunden till en konstnärlig, teologisk och måleriteknisk kompetens, som utvecklar ikonkonsten (Gerdmar 2007, s. 53).

I sin bok *Guld och Azur* skriver Christina Schöldstein, att på det sjunde ekumeniska konciliet i Nicaea år 787 bestämdes, hur kyrkan skulle förhålla sig till ”bildens plats”, det vill

säga ”ikonen är en del av traditionen”. Ikonens betydelse är inte i första hand estetisk eller pedagogisk utan ”teologisk” (Schöldstein 2004, s. 11). Sedan kan ytterligare aspekter tillföras såsom det etiska, det fylaktiska (skyddande), det terapeutiska och det thaumaturgiska (undergörande).

Ikonteologin lägger stor vikt på, att när en person skall avbildas på en ikon, måste personen vara igenkänningsbar för ”betraktaren” av bilden. Det är människans förmåga att ”koda av och tolka”, som utmärker ikonteologin.

En avbildad persons individuella drag skall alltid ligga som grund vid varje ikonframställning. Hur denna framställning görs beror på i första hand, om ikonografen (ikonmålaren) får en muntlig kunskap av tidigare ikonografer eller att han i andra hand använder sig av förlagor och tidigare gjorda ikoner (Schöldstein 2004, s. 11).

När ikonerna är klar, skriver ikonografen den avbildades namn på ikonerna. Slutligen invigs den av kyrkan. I det kanoniska (reglerade) ikonmåleriet är det mycket viktigt, att det skrivna ordet och bilden skall ”förmedla samma budskap” (Schöldstein 2004, s. 12). Dessutom är inte texterna enbart hämtade från Bibeln. Det finns även texter ur de apokryfiska böckerna, texter av kyrkofäder och helgonbiografier.

Ikonografens roll är att förvalta ”den heliga bilden” medan teologen förvaltar ”ordet”. Christina Schöldstein nämner i sin bok, att ”omvänt” kallas Evangeliet ibland för ”en ikon av papper och bläck av Guds ord” (Schöldstein 2004, s. 12).

Arkimandrit (abbot/överabbot) Tichon skriver i sin bok *Vardagshelgon* (Tichon 2018, ss. 228, 229) om en aktuell händelse, att när han var abbot i Sretenskijklostret i Moskva skulle den förste föreståndaren av klostret efter oktoberrevolutionen 1917, nymartyr ärkebiskop Ilarion, bli kanoniserad. Klostret beställer en ikon, som skall avbilda Ilarion och som skall sättas upp i en ikonostas i ett nybyggt sidoaltare. Man är ute i god tid före kanoniseringen och ikonerna är klar, dock utan namn. Klostret måste först invänta besked från de kyrkliga myndigheterna, som skall ”fastställa vördandet av prästmartyren”. Först då kan klostret skriva namnet på ikonerna och den kan bli helgad (Tichon 2018, ss. 228, 229). Detta är ett exempel på att en ikon fortfarande i nutid invigs av kyrkan innan namnet kan skrivas på ikonerna. År 1998 beslutas, att martyren Ilarion skall bli kanoniserad vid nästa Biskopsmöte (Tichon 2018, s. 230).

Ordet ikon kommer från grekiskan *eikon* och betyder ”figur”, ”bild” eller ”likhet”. Enligt Septuaginta (den äldsta översättningen av den hebreiska Bibeln till grekiska) är det människan själv, som är den ”förnämsta” ikonen. Urfadern Adam är symboliken till hela människosläktet, såsom det sägs i Septuaginta ”kat’ eikóna Theoú epoíesen auton” –”till Guds ikon skapade han honom” (1 Mos 1:26). Med Jesus Kristus fullkomnas likheten. I alla kristna samfund finns en strävan efter denna likhet men speciellt i den ortodoxa traditionen ”med sin tanke om theosis” är strävan efter denna likhet mycket stor. Därmed får ikonen i den ortodoxa traditionen stor betydelse genom att ”de Guds heliga, som avbildas” visar likheten (Schöldstein 2004, s.15).

För att förstå vad kyrkan har för uppfattning om ”ord och bild” gör Ulf Abel i sin bok *Ikonen – den besjälade bilden* (Abel 2006, s. 17) jämförelsen mellan olika kristna trossamfund. Kalvinisterna, som var ikonoklaser (bildstormare), har inte några bilder uppsatta i sina vitkalkade kyrkor. Bilder är ”av ondo”. I den romersk-katolska kyrkan respektive den protestantiska kyrkan i Sverige får religiösa bilder finnas men endast i funktionen av att användas till att illustrera och undervisa hur man kan uppsöka texterna i Bibeln. Ordet är det viktigaste (Abel 2006, s. 17).

Inom ortodoxin jämställs ordet och bilden. Ikonen får sin framträdande roll. Ulf Abel visar med ett exempel, ”Kristi förklaring på berget Tabor”, att denna ikon ”inte främst är en illustration till evangelietexterna, utan ger betraktaren samma information som dessa” (Abel 2006, s 18). Med andra ord så är inte ikonen underordnad texten utan är sidoordnad. Teologerna hänvisar till en av de stora kyrkofäderna, Basileios den store, som levde på 300-talet, som påstod att ”vad ordet förmedlar genom örat, visar målningen tigande genom ögat” (Abel 2006, s. 18).

Det är inte enbart vördnaden inför ikonen, som har en central betydelse inom ortodoxin, utan det är även traditionen. Med det menas, att man kan inte avvika för mycket från grundstrukturen i bildframställningen (Abel 2006, s. 18).

Lars Gerdmar, som själv är ikonmålare, skriver i sin bok, att något som stör helhetsintrycket på en ikon är, om inte texten/texterna ”korresponderar med övrig estetik i bilden” (Gerdmar 2007, s. 231). Lika viktigt är namnet på den avbildade som själva den

avbildade. På de enskilda porträtten finns alltid namnet med men inte så ofta på de personer, som finns med i de så kallade ”händelseikonerna”.

Namnet på den avbildade eller de texter, som är hämtade från Bibeln eller helgonvitor, är ”ett uttryck för närvaron av det kosmiska, eviga Ord, som sammanfogar allt” (Gerdmar 2007, s. 231).

Lars Gerdmar ser den ”sparsamma” kalligrafen inom den klassiska ikonkonsten som formfulländad och gripande. Bokstäverna i orden och texterna uppvisar en ”skönhet, rytm och resning, som motsvarar de avbildades liv och hållning”. Orden och texten bör stå i nära förhållande till den/de avbildade i ikonerna (Gerdmar 2007, s. 231).

Ett nytt fenomen, som Ulf Abel tar upp i sin bok, är att under 1400-talet börjar ikonmålare signera sina ikoner. Detta är en influens från den västeuropeiska renässansen. Det religiösa budskapet och ikonmåleriet är tillsammans ”en helig akt”. Ikonmålaren skall enbart finnas i bakgrunden och inte vara synlig och därför är ikonerna osignerade. Det är framförallt de grekiska ikonmålarna, som har hämtat detta västerländska inslag. Det är mer sällsynt att de ryska ikonerna är signerade, för de ryska ikonmålarna har inte tagit till sig renässansen. Ikonmålaren skriver ordet ”cheir”, som betyder ”hand” på grekiska och därefter sitt namn i genitiv. Med det menas, att det är hans d.v.s. ikonmålarens hand, men handen är enbart en ”förmedlare” (Abel 2006, ss. 89, 92).

2.2 Två församlingar i Halmstad

2.2.1 Serbisk-Ortodoxa kyrkan Heliga Moder Paraskeva församling

I slutet av 1960-talet invandrade en stor grupp av serber till Sverige. Sverige behövde arbetskraft till sin industri. 1971 bildades den första serbisk-ortodoxa församlingen i Västerås. Alla nybildade svenska ortodoxa församlingar lydde under det Serbiska stiftet för västra Europa. 1990 grundades dock stiftet för Storbritannien och Skandinavien. Fader Dositej Motika blev biskop för hela stiftet. Församlingarna i Sverige är 8 till antalet och har 5.700 medlemmar (http://www.skr.org/kyrka_ortodoxa-kyrkan/ [besökt senast 20 mars 2019]). Församlingen i Halmstad heter *Serbisk-Ortodoxa kyrkan Heliga Moder Paraskeva församling*. ”St. Paraskeva av Serbien” är ett helgon, som föddes på 1000-talet. Mirakel

skedde efter hennes död och hon blev helgonförklarad (http://www.crkva.se/razno/start_sidan_arhiva.htm) [besökt senast den 9 juni 2019].

Församlingen håller till i Immanuelskyrkans lokaler på Strandgatan i Halmstad. Den håller på att bygga en kyrka i Fyllinge, som är ett område i Halmstads ytterkant. Församlingen består av ca 2.000 personer enligt intervju med Fader Milan Vukasin den 2 juli 2015 i *Hallandsposten* (<https://www.hallandsposten.se/nyheter/halmstad>) [besökt senast 20 mars 2019]. Fader Milan Vukasin är en av två präster, som är verksamma i Halmstad.

När jag besökte församlingen vid en gudstjänst en söndag i mars 2019, var det ca ett 30-tal personer, men vid stora högtider kommer det betydligt fler. I församlingen finns även rysktalande. Prästen, som förrättade dagens gudstjänst, var Fader Slobodan. Han är även verksam i Jönköpings församling.

2.2.2 S:t Petrus Evangeliska Ortodoxa församling

Den evangeliska ortodoxa kyrkan (EOC) bildades i USA. Det var ett antal protestantiska församlingar, som ville dels ”närma sig den första kyrkans liv och lära” dels ”leva i en praktisk och nära vardagsgemenskap” (<http://www.evangeliskortodox.se/index.html>) [besökt senast 20 mars 2019]. De började studera skrifter från tidiga kyrkofäder och fann, att den östliga ortodoxa teologin hade mycket, som tilltalade dem. De har ändå den evangeliska liturgin som förankring (<http://www.evangeliskortodox.se/index.html>) [besökt senast 20 mars 2019]. Varje församling leds av en biskop med hjälp av präster och diakoner. Församlingar finns i USA, Canada, Afrika och Sverige.

Församlingen i Halmstad heter *S:t Petrus Evangeliska Ortodoxa församling* och grundades 1983. I intervjun med en företrädare Ann Andersson fick jag information om att församlingen i Halmstad är den enda i Sverige och de består av ca 50 medlemmar. Biskopen i Halmstad församling är Thomas Andersson. Församlingen har inte någon egen församlingslokal. När den förrättar gudstjänst på söndagarna hyr den en lokal, som finns på ”Kärleken”, ett bostadsområde i Halmstad.

Liturgin, som nämns ovan, har många inslag, som liknar den ortodoxa. Liturgin har hämtats ur ”Johannes Chrysostomos liturgin”. Inslag kommer också från såväl svensk traditionell högmässa som frikyrklig gudstjänst. Alla dessa inslag kan man se i musiken, som

blandar liturgiska sånger, traditionella psalmer och ”nutida” lovsånger. Häre ligger mitt intresse för församlingen, då den använder ikoner, eftersom ”man mycket tidigt i urkyrkan gjorde det” (<http://www.evangeliskortodox.se/index.html> [besökt senast 20 mars 2019]).

Flera i församlingen målar ikoner. De träffas en gång i veckan för att måla. Texten/texterna på ikonerna skrivs på svenska. När de träffar på en ikon med en kyrkoslavisk text, brukar de få hjälp av en person, som förstår grekiska och därför kan tyda kyrilliska.

3 Analys

3.1 Resultat av svaren

Detta är inte att betrakta som en stor undersökning utan mer som ett försök att få en viss uppfattning om dagens kyrkobesökare i ortodoxa kyrkor förstår texterna på ikonerna. Redovisningen är i form av ett frågeformulär, se bilaga 2. Undersökningen är inte något representativt urval av alla ortodoxa kyrkor i Sverige utan den får betraktas som en fallstudie (Eggeby & Söderberg 1999, s. 43). Den är mer en kvalitativ undersökning än en kvantitativ.

3.1.1 Serbisk-Ortodoxa Heliga Moder Paraskeva församling Halmstad

I den serbisk-ortodoxa församlingen lämnades 20 st frågeformulär ut för att besvaras efter en söndagsgudstjänst. Intresset var inte alltför stort. Några tog med sig formuläret hem för att fylla i och de skulle avhämtas följande söndag. Några fyllde i redan samma dag. Nästa söndag erhöles några till, men flera frågeformulär låg kvar på borden sedan föregående söndag utan att någon fyllt i. Sammanlagt inkom 13 ifyllda frågeformulär. Anledningar till att det var ett så litet intresse och att så få svarade, kan ha varit att efter gudstjänsten serverades kaffe och kakor och alla var samlade för att ha samvaro och inte fylla i något frågeformulär. Det kan också ha känts obekvämt att fylla i något som man inte kan eller förstår.

De 13 svaren är fördelade på sju kvinnor och sex män. Åldern mellan könen är också jämnt fördelad. En kvinna och två män är under 20 år. Tre kvinnor och två män är mellan 20 och 40 år och tre kvinnor och två män är över 40 år. Ingen av kvinnorna är födda i Sverige utan födda i Nederländerna, Ryssland, Serbien och Bosnien. Av de sex männen är tre födda i Sverige, en i Nederländerna och två i Serbien.

Kyrkobesökarna skall svara på frågor om texten i tre ikoner. Texten i den första ikonen är vem bilden föreställer d.v.s. ”Ärkeängel Mikael”. Texten i den andra ikonen handlar om händelsen på bilden d.v.s. ”Moses ser Gudsmoedern med Jesus Kristus i den icke-brinnande busken”. Texten skall tydas. Den tredje föreställer ”Johannes Döparen”, som står och håller en textrulle, vars text skall förklaras.

Den första bilden förstår de flesta av de 13, som har fyllt i. Sex kvinnor och fem män kan svaret. Den andra bilden kan fem kvinnor och tre män svara på. Den tredje bilden med textrullen blir svårare. Bara två kvinnor förstår texten, tre kvinnor har problem med att förstå och två förstår inte alls. Av männen kan bara en texten, två förstår ”lite” medan tre inte förstår något alls.

De två kvinnorna, som inte förstår bild nr 2 och nr 3, kommer från Bosnien. En man förstår texten helt. Han kommer från Nederländerna men har lärt sig kyrkoslaviska i Sverige. Han skriver att: *”I församlingen i Umeå har jag läst Apostlarna på kyrkoslaviska”*. Två män förstod lite grann och tre män förstod inte alls. Av dessa tre är två födda i Sverige och en i Serbien.

Tabell 1: Förståelse av texter på 3 ikoner

Serbisk-ortodoxa Heliga moder Paraskeva församling: svar från 7 kvinnor och 6 män

	Ikon 1			Ikon 2			Ikon 3		
	Ja	Nej	Osäker	Ja	Nej	Osäker	Ja	Nej	Osäker
Kvinnor	6	1	0	5	2	0	2	2	3
Män	5	1	0	3	2	1	1	3	2
Alla	11	2	0	8	4	1	3	5	5

Ikon nr 1: Ärkeängeln Mikael–namnet på ikonen

Ikon nr 2: Moses ser Gudsmoedern med Jesus Kristus i den icke-brinnande busken–händelsen

Ikon nr 3: Johannes Döparen med textrulle–texten skall förklaras

I frågan, som ställs, om hur det ligger till med förståelsen av den kyrkoslaviska texten och var de kan ha lärt sig den, är det bara en kvinna som skriver, att hon har lärt sig kyrkoslaviska

i kyrkan. En annan kvinna svarar, att hon: *"lärt sig långsamt med att läsa Evangeliet och läsa översättningar"*, medan två kvinnor svarar, att de har lärt sig genom att serbiska och ryska har det kyrilliska alfabetet. Tre kvinnor svarar, att de inte har lärt sig att förstå kyrkoslaviska. Två av dessa är från Bosnien. Samma svar gäller för männen. En man har lärt sig genom att läsa apostlarna (se ovan). Tre män kan "lite grann" på grund av att kyrkoslaviska liknar serbiska och ryska. Två män har inte lärt sig kyrkoslaviska. En av dessa är född i Serbien och den andre är född i Sverige.

Nästa fråga är, om de inte förstår kyrkoslaviska. Är de eller har de varit nyfikna att förstå? Här svarar tre av kvinnorna, att de redan kan förstå. Den fjärde kvinnan skriver: *"Ja alltid men för få människor som kan det"*. Den femte kvinnan svarar, att hon har *"sett texterna många gånger"*. En kvinna skriver, att hon *"är inte så nyfiken"* och en kvinna svarar inte på frågan.

Nästa fråga är, om de inte förstår. Har de någon gång försökt ta reda på eller försökt lära sig texterna? Här svarar återigen tre av kvinnorna, att de redan kan/har lärt sig. Den fjärde kvinnan (se ovan), som svarar, att hon alltid har varit nyfiken, skriver att hon har försökt att lära sig i skolan. Den femte kvinnan, som skriver, att hon har sett texterna många gånger, svarar inte alls på frågan, om hon försökt att lära sig. Kvinnan, som "inte är så nyfiken", svarar: *"Just nu, jag har inte tid."* Samma kvinna som inte svarar på frågan om hon är nyfiken, svarar inte heller på denna fråga.

Hur är det med männens nyfikenhet i förhållande till kvinnornas? En man svarar, att han kan förstå. Det är samme man, som har lärt sig i Sverige. Tre män svarar, att de är nyfikna. Som en av dem skriver: *"Ja, jag har alltid varit nyfiken men ingenstans finns möjlighet till det..."*. En man svarar, att han ibland är nyfiken medan en ej svarar på frågan. Båda dessa sista är under 20 år och födda i Sverige.

I svaret om de någon gång har försökt lära sig den kyrkoslaviska texten, blir resultatet, att en man "kan". Två män har ibland försökt att lära sig. Två svarar, att de inte har försökt, men en av dem är mannen, som alltid varit nyfiken men har ändå inte direkt försökt att lära sig. En har inte svarat alls på frågan.

Den sista frågan i formuläret är om de tror att texten motsvarar vad ikonerna visar. Här blir det ett mer entydigt svar. Av sju kvinnor svarar sex, att de tror det. En kvinna är osäker. Hos männen är det fyra, som svarar ja medan en man svarar nej och en svarar inte.

3.1.2 S:t Petrus Evangeliska Ortodoxa församling, Halmstad

Överlämnandet av 20 frågeformulär gick betydligt lugnare till här. Vid ett besök i Biskopens hem blev det en timmes samtal med kaffe tillsammans med Biskopens fru. Överenskommelse gjordes, att församlingen skulle ha frågeformulären i ca två veckor för att diskutera under två söndagsgudstjänster. Efter två veckor hämtades formulären och från församlingens ca 50 medlemmar inkom det 16 svar.

Svaren fördelas på 11 kvinnor och fem män. Nio kvinnor är över 40 år och två kvinnor är under 20. Bland männen är åldern över 40 år för fyra män och en är mellan 20 och 40 år. Här blir fördelningen mellan kvinna och man mer ojämn. Samtliga 16 församlingsmedlemmar är födda i Sverige.

Den första ikonen, ”Ärkeängel Mikael”, kan fem kvinnor svara på och sex kvinnor kan inte. Två män kan svaret, två män kan inte och den femte svarar inte.

Den andra ikonen, ”Moses ser Gudsmoan med Jesus Kristus i den icke-brinnande busken”, skriver 3 kvinnor att de kan se vilka gestalterna är men förstår inte texten. Åtta kvinnor kan inte alls förstå. Samtliga fem män kan inte.

Den tredje ikonen, som föreställer ”Johannes Döparen” med en textrulle, vars innehåll skall förklaras är det inte någon av de 16 församlingsmedlemmarna, som svarar på.

Tabell 2: Förståelse av texter på 3 ikoner

S:t Petrus Evangeliska Ortodoxa församling: svar från 11 kvinnor och 5 män

	Ikon 1			Ikon 2			Ikon 3		
	Ja	Nej	Osäker	Ja	Nej	Osäker	Ja	Nej	Osäker
Kvinnor	5	6	0	0	11	0	0	11	0
Män	2	3	0	0	5	0	0	5	0
Alla	7	9	0	0	16	0	0	16	0

Ikon nr 1: Ärkeängeln Mikael–namnet på ikonen

Ikon nr 2: Moses ser Gudsmoorden med Jesus Kristus i den icke-brinnande busken–händelsen

Ikon nr 3: Johannes Döparen med textrulle–texten skall förklaras

Med utgångspunkt från dessa svar finns det någon, som har lärt sig kyrkoslaviska texter? Inte någon av kvinnorna har lärt sig. En kvinna svarar: *”kan bara lite, målar ikoner”*. En man svarar: *”kan lite klassisk grekiska–vilket hjälper lite”*. Fyra män svarar inte.

Hur är det med nyfikenheten och har de någon gång försökt lära sig att förstå texterna? Sju kvinnor svarar, att de är nyfikna, två kvinnor är inte nyfikna och två svarar inte. Fem kvinnor har någon gång försökt att ta reda på vad texterna säger, medan fem kvinnor inte har gjort något försök och en kvinna inte svarar.

Nyfikenhet hos männen finns. Fyra svarar att de är nyfikna. En man svarar, att han är *”mer intresserad av grekiska”*. Inte någon av de fem männen är intresserad av att lära sig texterna.

Vad tror de om texten, motsvarar den vad ikonen visar? Det blir samma svar, som hos den serbisk-ortodoxa församlingen. Nio kvinnor svarar ja medan en kvinna inte vet och en kvinna svarar inte. Samtliga fem män svarar ja på frågan.

I sista frågan om de tillfrågade tror, att texten motsvarar vad ikonen visar, är båda församlingarnas svar ihopslagna till ett gemensamt svar med fördelning kvinnor respektive män i nedanstående tabell.

Tabell 3: Motsvarar texten vad ikonerna visar?

Båda församlingarna: svar från 18 kvinnor och 11 män

	Ja	Nej	Osäker
Kvinnor	15 (83%)	0	3
Män	9 (82%)	2	0
Alla	24	2	3

3.2 Hur är betraktarens förståelse för ikonens kyrkoslaviska text?

I Serbisk-Ortodoxa Heliga Moder Paraskeva församling erhålls 13 svar, som är fördelade på sju kvinnor och sex män. Därmed går det inte att dra någon slutsats, att något kön är mindre benäget att svara än det andra. Fördelningen på åldern är också jämn, så även åldersmässigt går det inte att dra en slutsats, vilka som är benägna att svara.

Svårighetsgraden ökar från första ikonerna, där de skall ange namnet på den avbildade till den andra ikonerna, där de skall tyda texten om vad som händer på bilden, till den sista ikonerna, vad textrullen säger. De, som kan förstå texterna bäst är de, som har det kyrilliska alfabetet från sitt hemland. De två kvinnorna, som kommer från Bosnien förstår inte bild nr 2 och nr 3. Att de kommer från Bosnien kan vara en förklaring till att de inte förstår. De är vana vid att använda latinska bokstäver varifrån de kommer.

Bland de sex männen är förståelsen något sämre. Bild nr 3 är det endast en man, som förstår och han kommer från Nederländerna. Det kan bero på, att han är gift med någon från ett land, som har det kyrilliska alfabetet och dessutom har haft ett stort intresse att lära sig det. Tre svarar, att de kan förstå "lite", då serbiska och ryska alfabetet liknar det kyrkoslaviska. Tre män är födda i Sverige. Av dem är det två som inte förstår. De har inte lärt sig alfabetet.

Bland dem som inte förstår, finns nyfikenheten endast hos en kvinna, som uttryckligen skriver det och har t.o.m. försökt att lära sig kyrkoslaviska i skolan. En kvinna svarar, att hon "har sett texterna många gånger". Det är svårt att förstå riktigt vad hon vill ha sagt, men hon kan ha menat, att när hon hela tiden ser texterna väcker dessa hennes nyfikenhet. Hon svarar

inte på frågan, om hon har försökt att lära sig. Intresset kanske ändå inte är så stort. En kvinna skriver, att hon ”är inte så nyfiken” och har inte heller ”just nu” tid att vilja lära sig det. Hos männen är det tre, som svarar, att de är nyfikna och en man svarar ”ibland” [är nyfiken]. Ändå har ”endast” två försökt att lära sig ”ibland” och två har inte försökt.

Sambandet mellan nyfikenhet och önskan att lära sig är svårt att analysera, då undersökningen är liten. En slutsats är, att ju mer nyfiken man är desto större är intresset att lära sig, till exempel som hos kvinnan, som har försökt att lära sig kyrkoslaviskan i skolan. Av de kvinnor, som redan förstår kyrkoslaviska, är det endast en kvinna, som har lärt sig kyrkoslaviska i skolan medan en kvinna har lärt sig genom självstudier såsom ”att läsa Evangeliet och läsa översättningar”.

Slutsatsen är, att det är långt ifrån alla i församlingen, som kan förstå texter på ikoner.

I S:t Petrus Evangeliska Ortodoxa församlingen är fördelningen av svaren mellan kvinnor och män mer ojämn, eftersom det är 11 kvinnor och 5 män, som svarar. Det är svårt att svara på, om detta beror på att kvinnorna är mer intresserade än männen att svara på frågeformuläret eller att gudstjänsterna frekventeras av fler kvinnor. Åldersfördelningen är också ojämn, då nio av elva kvinnor är över 40 år och fyra av fem män också är över 40 år. Alla är födda i Sverige.

Som man kan förvänta sig i en församling, där de flesta medlemmarna är födda i Sverige, förstår färre också texterna på ikonerna. Även här beroende på svårighetsgraden i de tre ikonerna, kan de bättre förstå namnet på den första ikonen. På den andra ikonen svarar tre av kvinnorna, att de känner igen de avbildade men förstår inte texten. Eftersom det är texten, som skall förstås, blir resultatet, att inte någon av de 11 kvinnorna förstår texten. Inte någon av de fem männen förstår. Inte någon av de 16 kan svara på den tredje ikonen.

Som tidigare är nämnt målar flera av kvinnorna i församlingen ikoner och får hjälp med att översätta texterna. När de målar ikoner använder de sig av en förlaga, som de kalkerar av på en träplatta. De skriver de flesta texterna på svenska och i få fall kopierar de av den ursprungliga texten. Det är endast en kvinna, som svarar, att hon kan förstå ”bara lite” av den kyrkoslaviska texten, eftersom hon målar ikoner. Sammanlagt är det sju kvinnor, som är nyfikna på texten. Fem av dem har ”någon gång” försökt ”ta reda på vad texterna säger”.

Det är förmodligen dessa kvinnor, som träffas och målar ikoner och sannolikt diskuterar med varandra om vad ikonernas texter säger.

Det är bara en man, som förstår ”lite”, eftersom han har läst klassisk grekiska. Det har dock inte väckt hans nyfikenhet att lära sig mer om de kyrkoslaviska texterna, då han är mer intresserad av grekiska [språket]. De övriga fyra männen skriver sig vara nyfikna, men ändå vill inte någon av dem lära sig mer.

Slutsatsen av undersökningen i de båda församlingarna är att resultatet från evangelisk-ortodoxa församlingen blir det som kan förväntas i en svensk ortodox församling. Det finns inte och har inte funnits någon möjlighet att lära sig texterna på ikonerna.

Däremot i den serbisk-ortodoxa församlingen blir det mer underligt att så få förstår texterna. De kommer från ett slavisk-språkligt område. De tillhör den ortodoxa kyrkan. Beror det på att de är arbetskraftsinvandrare till den svenska industrin på 60–70-talet och kanske gått i skolan en kortare tid? Finns det någon kyrkoslavisk undervisning i skolan, varifrån de kommer eller är det en ”frivillig” undervisning? Intresset för att förstå texterna på ikonerna kan vara lågt, då man ändå kan ”förstå” liturgin, kyrkoåret och vad prästerna säger. Som framgår av tabell nr 3, visar resultatredovisningen, att de flesta i båda församlingarna anger, att texten motsvarar vad ikonerna visar.

Som nämns i uppsatsens inledning vill jag ta upp symboliken i ikonerna. Med hjälp av symboliken känner betraktaren igen de heliga personerna, som är avbildade. De kan namnen på de viktigaste ikonerna. Dessa är målade på snarlikt vis, som att Kristus är avbildad i frontfigur, Maria har Jesus Kristus i famnen, Johannes Döparen har en mantel i fårskinn och ärkeängeln Mikael med sitt höjda svärd. Betraktaren behöver inte kunna förstå texten för att känna igen vad ikonerna föreställer.

3.3 Tolkning av textrullar

I mitt frågeformulär till de båda ortodoxa församlingarna har jag bifogat tre bilder på ikoner med tre olika textfrågor att besvara (se 3.1 och 3.2). Den första frågan är om namnet på ikonerna. Den frågan kunde de flesta besvara korrekt.

Namnet bör alltid överensstämma med den avbildade personen. Som tidigare nämnts (Schöldstein 2004, s. 12) är namnet på den avbildade det sista ikonografen målar på innan ikonerna blir invigd.

Den andra frågan är om en ikon, som visar ”Gudsmodern och Jesus Kristus i den icke-brinnande busken” och ”den Gudseende Helige Moses stående nedanför”, se bilaga 1.2. Det var några få i den serbisk-ortodoxa församlingen, som kunde tyda denna bild. I den evangelisk-ortodoxa församlingen var det inte någon, som kunde tyda orden. Detta exempel är en ikon, som har en berättande funktion, en ”händelseikon” (Gerdmar 2007, s. 231) och även sådana ikontexter bör överensstämma med vad ikonerna talar om eller visar.

Den tredje frågan är vad textrullen, som Johannes Döparen håller i sin hand (Lazarev 1971, nr 28) säger. Det blev samma resultat på frågan som i resultatet på den andra bilden, till och med sämre. De flesta kunde inte svara på textrullens budskap.

Budskapet är hämtat från Matteusevangeliet 3:2 (Bibeln 1917). ”*Gören bättring, ty himmelriket är nära*” och från Matteusevangeliet 3:7–10 ”...*redan är yxan satt till roten på träden; ...*”.

Det finns alltså en tredje typ av ikoner, där en eller flera heliga personer håller i en textrulle eller i en öppen bok med ett budskap till betraktaren av ikonerna. I denna typ är inte budskapet alltid hämtat från evangeliet, som är skrivet av den person, som håller i textrullen/boken utan från ett helt annat evangelium i Bibeln.

Min sista fråga i frågeformuläret till medlemmarna i de båda församlingarna är, om texten motsvarar vad ikonerna visar. De flesta svarar ett enkelt ”ja” eller något tveksamt, att de ”tror det”. Det är någon enstaka, som svarar ”nej” på frågan.

Ett av mina syften är därför att själv undersöka, om texten motsvarar vad ikonerna visar. Är det alltid så? Eller visar, som jag nämner ovan, textrullar och öppna böcker budskap från ett annat bibliskt evangelium än ikonens persons evangelium? Det är inte min avsikt att kunna få ett helt och definitivt svar på frågan, om texten motsvarar vad ikonerna visar. Det skulle kräva en mycket större undersökning för att få ett mer komplett svar.

Som jag presenterar i min inledning under metod och material har jag själv tänkt att undersöka fem ikoner från en ikonostas av 16 ikoner hämtade från Ulf Abels och Vera Moores bok *Icons* (Abel & Moore 2002, ss. 103–105). Denna ikonostas finns i samlingarna på

Nationalmuseet i Stockholm. Den har sitt ursprung i Novgorodregionen och är från sent 1600-tal. Ikonostasen är en donation från Olof Aschberg. Han var en finansiär och grundade AB Nya Banken, mer känd som ”Arbetarnas Bank”. När den gamla regimen hade störtats i Ryssland och Sovjetunionen bildades, blev han mycket involverad i den nya regimen och blev en av grundarna till ett sovjetiskt-internationellt konsortium. I Moskva, där han tillbringade mycket tid, fick han ett stort intresse i ikoner och började samla på ikonkonst (Abel & Moore 2002, s. 9).

Samtliga 16 ikoner i ikonostasen föreställer i den övre delen profeter, som håller i textrullar. De är alla från Gamla Testamentet. Den nedre delen av ikonerna har motiv från kyrkoårets festdagar. Ikonostasen är delvis skadad och det saknas flera delar och ikonerna är inte i sin ursprungliga ordning (Abel & Moore 2002, s. 103).

Texterna på textrullarna, som nedan undersöks, skiljer sig typografiskt mot hur texterna på ikonerna är skrivna. I texterna finns det på vissa ställen en bokstav, som sitter ovanpå en annan bokstav, en så kallad supralinear. Dessa bokstäver skrivs direkt in i ordet i texterna nedan. De radbyten, som textrullarna har, är inte återgivna i texterna, utan orden är skrivna i linjära radtexter. Bokstäver, som i textrullarna är typografiskt ihopsatta till en bokstav, en så kallad ligatur, är inte ihopskrivna i texterna.

Den första ikonen av de fem, som behandlas—föreställer Profeten Habakkuk, som håller i en textrulle. Nedre delen av ikonen berättar om ”heliga Gudsmaterns födelse”, рождество пресѣтѣи. ѿце (Abel & Moore 2002, s. 103), se bilaga 3.1. Profeten Habakkuk, eller som han kallas i denna ikon пророкъ. аввакум, d.v.s. Profeten Habbakum, levde före exilen år 605–589 f.Kr. och ”beklagade sig över avgudadyrkan” i Juda rike och tyckte, att Gud skulle åtgärda detta. Gud svarade honom genom att säga att han skulle låta babylonierna anfälla Juda rike. Habbakuk förskräcktes av Guds budskap att låta döma Juda rike på ett sådant vis. Skulle Juda rike anfallas av ett folk som var värre än de själva (Nettelhorst 2008, s. 119)?

Textrullen lyder: прозорливое дарование дѣха носима пресѣтго, se bilaga 3.2. Ulf Abel har gjort en översättning, som lyder: ”the clear-sighted gift of the Spirit which sustains the sanctified” (Abel & Moore 2002, s. 103).

En översättning bör dock på ett bättre sätt lyda: ”Andens klarsynta gåva bärandes/som bärs av det [mycket] heliga...”.

НОСИМА är en passiv presensparticipform och inte en presensform. Verbet är böjt i nominal adjektivform neutrum genitiv singular och 'rättar sig' efter hela genitivformen 'ПРОЗОРАЛИВОЕ ДАРОВАНИЕ ДУХА...ПРЕСѢТГО' trots att 'ПРОЗОРАЛИВОЕ ДАРОВАНИЕ' står i nominativ neutrum.

Ulf Abel skriver i sin bok, att texterna i bokrullarna är hämtade ifrån respektive profeters böcker. Profeten Habbakuks text brukar vanligtvis vara hämtade från kapitel 3:2 eller 3:3. Denna text finns inte i profetens bok i Bibeln (Abel & Moore 2002, s. 103).

Undersöker man profetens bok närmare, kan man se, att i kapitel 2:2 (Hab 2:2) lyder texten: ”Och Herren svarade mig och sade: *Skriv upp din syn, och uppteckna den på skrivtavlor, med tydlig skrift, så att den lätt kan läsas...*”. Vidare i kapitel 2:4 (Hab 2:4) fortsätter texten: ”Se, *uppblåst och orättrådig är dennes själ i honom; men den rättfärdige skall leva genom sin tro...*”. Texten på textrullen skulle kunna tolkas som, att fastän Habbakuk är en profet i Juda rike, behöver han få hjälp av Herren för att kunna öppna sin blick. Trots att han är en profet och anses som 'helig' är han ”uppblåst och orättrådig” i sin själ och ande. Det är svårt, att få någon anknytning till bilden, som beskriver Gudsmoderns födelse. Däremot finns Gudsmoderns födelse beskriven i ”Jakobs Protoevangelium 5:2”, som finns i *Apokryferna* till Nya Testamentet: ”Så gick sex månader för henne och i den sjunde månaden födde Anna ett barn”... ”Och hon gav det namnet Maria” (Apokryferna 1972, Jakobs Protoevangelium 5:2, s. 66).

Den andre profeten är Nahum, som håller i sin upprättstående textrulle. Nedre delen av ikonen föreställer ”jungfru Marias bebådelse”, som förmedlas av ängeln Gabriel БЛГОВѢЩЕНИЕ. ПРЕСѢТЕН. ВЦЕ. (Abel & Moore 2002, s. 104), se bilaga 3.3.

Profeten Nahum, *ПРОРОКЪ. НАУМЪ.*, som levde i Juda rike före exilen ca år 610 f.Kr., förutspådde Assyriens fall (Nettelhorst 2008, s. 119).

Textrullen lyder: *АЗЪ ТО ВБРАЗОВАХЪ СОБОЮ ТВОЕ ТРИДНЕВНОЕ ЕЖЕ ѿ ДѢЪИ*, se bilaga 3.4. Min översättningen lyder: ”Så jag presenterade själv [att] din tredje dag, som från jungfru...”.

ВБРАЗОВАХЪ står i sigmatisk aoristform, 1:a person singular och är en avslutad händelse, som är 'presenterad' vid ett tillfälle. *ЕЖЕ* är översatt till 'som'. Då meningen inte är avslutad, är det svårt att avgöra om översättningen 'som' är rätt.

Som Ulf Abel nämner (Abel & Moore 2002, s. 103), finns inte denna text i Nahums bok. I Nahums bok finns inte någon profetia om Marias bebådelse eller Jesu födelse. Ikonmålaren

kan ha förväxlat Nahum med profeten Jesaja, som även han förutspådde om Assyriens fall men även hade en uppenbarelse om en jungfru, som skulle bli havande (Jes 7:14). ”Så skall då Herren själv giva eder ett tecken: Se, den unga kvinnan skall varda havande och föda en son, och hon skall giva honom namnet Immanuel...”. Även i Lukasevangeliet (Luk 1:26–38) finns händelsen om bebådelsen nedtecknad. Det är dock svårt att riktigt identifiera, varifrån texten på textrullen har sitt ursprung.

Författaren David skriver i *Icons and their interpretation*, att han har översatt en textrulle, som profeten Nahum håller i, till engelska. Davids översättning lyder: ”Thus says the Lord. There shall be in the last times signs in the sun, moon and stars” och han skriver, att dessa ord inte finns i Nahums bok utan är hämtade från Lukas 21:25 (<https://russianicons.wordpress.com/2017/11/01/two-prophets-in-the-westernized-manner> [besökt senast 2 maj 2019]). Däremot är budskapet i textrullen en hänvisning till jungfru Marias bebådelse, som finns målad på nedre delen av ikonen.

Den tredje profeten är Daniel, som också liksom Nahum håller sin textrulle upprättstående. Nedre delen av ikonen handlar om ”vår Herre Jesu Kristi födelse” рождество. гѣд. нѣго. ѿца. хрѣта. (Abel & Moore 2002, s. 104). Stavningen ’рождество’ avviker från den förväntade ’рождѣство’. Kan det vara en ihopblandning för ’рождѣство’?, se bilaga 3.5.

Profeten Daniel, пророкъ. даниилъ. levde ca 600 f.Kr. under exiltiden och var en av de judar, som Nebukadnessar lät föra bort till Babylonien. Nebukadnessar hade en dröm, som han inte ville avslöja och därför kunde ingen av hans egna astrologer tyda drömmen. De fick då alla en dödsdom över sig. Daniel fick av Gud veta vad drömmen handlade om. Han begärde företräde hos kungen och kunde berätta för Nebukadnessar vad drömmen handlade om och kunde även tyda den. Nebukadnessar förstod därmed att tydningen var sann och tog tillbaka samtliga dödsdomar, som astrologerna fått, och insatte Daniel till att bli deras ledare (Nettelhorst 2008, s. 121).

Textrullen lyder: камень ѿсече еѡ ѡ горѣ кромиѣ рѣкъ ѡеловѣческѣх се ко азъ возглагола, se bilaga 3.6.

Enligt Ulf Abel är denna text hämtad från Daniels bok kap 2:34. Texten berättar om ”en sten uthuggen utan händer” tillägnad Jesus (Abel & Moore 2002, s. 103). Texten i Daniels bok lyder: ”...blev en sten lösriven, dock icke genom människohänder; ...”.

Min översättningen av textrullen lyder: ”En sten/stenen uthöggs från berget dock utan mänskliga händer [för i/med detta] tillkännager jag...”.

КАМЕНЬ ‘sten’ är substantivet och verbet ѿсѣци са står i aoristform, 3:e person singular och är ett reflexivt verb och kan översättas till svenska ‘uthöggs’ eller ‘blev uthuggen’. Verbet i aoristform betyder att handlingen är avslutad. När ikonografen i textrullen skriver ‘utan mänskliga händer’, talar han om ‘många’ mänskliga händer. Orden står i plural. Skulle ikonografen ha skrivit, att det enbart vore en person, som ‘hugger ut en sten’, skulle orden stå i dual ‘ $\text{κρομѣ ρѣкоу ѿеловѣческоу}$ ’. Översättning blir densamma ‘utan mänskliga händer’. Ordet ко eller къ , som är en preposition och vanligtvis styr dativ och betyder ‘till, mot’, kan ha blivit felskrivet i textrullen. Det skall stå ‘ ѿ ’, som är en konjunktion och betyder ‘men, dock’. ‘ ѿзглагола ’ är en ortografisk felstavning av ‘ ѿзглаголаѣ ’, 1:a person singular.

Dessa ord ingår i den dröm, som handlade om Nebukadnessar. I drömmen framställdes han som konungarnas konung och Gud hade i drömmen givit riket till honom. Daniel tydde drömmen. Efter Nebukadnessar skulle det komma flera riken efter varandra men slutligen ”*skall himmelens Gud upprätta ett rike som aldrig i evighet skall förstöras...*” (Dan 2:36–44). Det sista riket tyder Daniel som ‘Guds eviga rike’. Här finns ett samband med textrullens budskap och nedre delen av ikonen ‘Jesu Kristi födelse’. Budskapet om ”riket som aldrig i evighet skall förstöras” enligt Daniels bok och Jesu Kristi ankomst–konungarnas konung.

Den fjärde profeten är Hesekiel, пророкъ ѿезекиѣл . Han håller sin textrulle sidledes mellan sina händer. Nedre delen av ikonen beskriver ”presentationen av vår Herre Jesus Kristus i templet” $\text{срѣтениѣ гдѣи нѣго. ѿса. хртѣа}$. (Abel & Moore 2002, s. 105), se bilaga 3.7. Profeten Hesekiel levde också under exiltiden i Babylonien. Hans profetior handlade mycket om att människorna skulle hålla sig från avgudadyrkan (Nettelhorst 2008, s. 129).

Textrullen lyder: $\text{ѿбрати мѣ гдѣи аданѣи на иѣтъ вратиѣ сѣѣихѣ внѣшнихѣ зрѣцихѣ на востокъ}$, se bilaga 3.8. Ulf Abel skriver om texten, att den är en fri version av Hesekiels bok, kapitel 44:1 (Abel & Moore 2002, s. 103). Texten handlar om ”den yttre heliga porten, som ligger i öst och som nu är stängd”. Med detta menas, enligt Abel, att den stängda dörren, som endast kan öppnas av Gud, skall vara en anvisning över ”Kristus övernaturliga födelse” (Abel & Moore 2002, s. 103).

Texten lyder i min översättning: ”Herrens Gud vände mig [om] på den heliga yttre portens väg, [porten] skådande mot öster...”.

Ikongrafen har lagt in det hebreiska ordet för Gud, ”Adonai”, vilket kan göra det svårare att tyda texten. En översättare, som inte har kunskap i hebreiska förstår inte sammanhanget i texten, om ett ord inte finns i en kyrkoslavisk ordbok. Ordet ’идѣтъ’ är felskrivet, vilket också gör texten svårtolkad. Ordet borde stavas ’пѣтъ’ för ’väg, stig’. зрѣащихъ är ett verb i aktiv presensparticipform, genitiv plural. I texten har verbet anpassat sig till böjningen av ’вратъ стѣзихъ внѣшнихъ’, genitiv plural.

Texten är, som Ulf Abel skriver, bara en lösryckt mening ur de kapitel, som beskriver drömvisionen, som Hesekiel hade, om det nya templets uppförande (Abel & Moore 2002, s. 103). Texten finns dock i profetens bok (Hes 44:1). Det är svårt att säga, hur nära textrullens budskap härrör till Jesus Kristus i templet. Den övre och nedre delen av ikonerna har dock den gemensamma anknytningen till en helgedom d.v.s. ”tempel”.

Den femte profeten är Jakob пророкъ. ѿаковъ. Han håller sin textrulle halvt stående med två händer. Nedre delen av ikonerna beskriver ”vår Herre Jesu Kristi dop” бѣоавлєнїє гдѣ. нѣго. ѿса. хрѣта. (Abel & Moore 2002, s. 105), se bilaga 3.9. Det står egentligen ”vår Herre Jesu Kristi uppenbarelse”. Jakob är inte bara profet utan räknas också som en av Israels patriarker och far till 12 söner, som bildade 12 löst förbundna stammar (Nettelhorst 2008, ss. 32, 37).

Textrullen lyder: азъ ѿаковъ видєв лѣствицѣ ѡтверженнѣ на земли єаже, se bilaga 3.10.

Texten lyder i min översättning: ”Jag Jakob såg en trappa, rest på jorden, vars ...”.

ѡтверженнѣ är ett passivt aoristparticip, femininum ackusativ singular. Det skall vara ’ѡтверженѣ’. єаже bör stavas ’ѣже’, därför att det är ett relativt pronomen, som är relaterat till ’trappa’. ’Trappa’ står i femininum ackusativ singular.

Liksom på Hesekiels ikon är texten på Jakobs textrulle hämtad ur hans liv. Eftersom han inte har en egen bok i Gamla Testamentet är denna text hämtad från 1 Mos 28:12 (Abel & Moore 2002, s. 103). Texten har inte någon anknytningen till Jesu Kristi dop, men att det står ”vår Herre Jesu Kristi uppenbarelse” kan ha något att göra med Jakobs uppenbarelse eller dröm om trappan, som är rest mot himmelen.

4 Slutsats och diskussion

Hur är då betraktarens syn på texterna på ikonerna? Förstår hen texterna? I min undersökning av de två församlingarna, den serbisk-ortodoxa respektive den evangelisk-ortodoxa, blir resultatet, att den evangelisk-ortodoxa församlingen inte förstår texterna. Det beror på att de, som svarar på frågeformuläret, har en svensk bakgrund. Det blir mer problematiskt, att den serbisk-ortodoxa församlingen inte förstår så mycket. Denna slutsats går inte att generalisera, eftersom min undersökning är liten till omfattningen. I en annan större ortodox församling skulle det möjligtvis kunna bli ett annorlunda resultat beroende på från vilket ursprungsland dessa församlingsmedlemmar kommer ifrån och även utbildning kan ha betydelse. Flera av dem, som svarar i undersökningen, skriver att de är nyfikna på texterna men verkar ändå inte 'ta steget' att lära sig.

En fråga man kan ställa sig är, hur stor betydelse texterna har hos betraktarna. De kan festdagarna och de vet vilken dag/högtid, som det handlar om och de vet vilken ikon, som det handlar om. Prästen talar om dagen/högtiden i gudstjänsten. De vördar ikonerna som sådan, de kan 'sina' ikoner.

Dock är 'tron' på det heliga budskapet så stor, att de flesta, som har svarat på frågan, om de tror att texten motsvarar vad ikonerna visar, helt håller med om, att det överensstämmer utan att förstå texten. Ett av mina syften är, om texten motsvarar vad ikonerna visar. Med andra ord motsvarar texten vad ikonerna visar eller visar textrullar/öppna böcker budskap från ett annat bibliskt evangelium än vad ikonerna visar. Som jag tidigare har sagt, är det inte min avsikt att kunna få ett definitivt eller komplett svar i min undersökning, som behandlar fem textrullar. Det kan dock bli en 'fingervisning' åt vilket håll ett svar kan gå.

I de fem rullarna förväntas budskapet överensstämma med händelsen, som finns på den nedre delen av ikonerna. Det är inte helt lätt att se detta i de fem ikonerna. Ett exempel på detta är den första ikonerna, där profeten Habakkuk talar om "andens klarsynta gåva...", vars text är svår att begripa, varifrån den kommer. Texten är inte lätt att urskilja i hans egen "Habakkuks bok". Jag har försökt att göra en egen tolkning, men orden skulle kunna komma från en annan profets bok eller från en av evangelietexterna. Dessutom är överensstämmelsen med den nedre bilden, som visar Gudsmaterns födelse, svårtydbar.

Efter att ha undersökt de fem bokrullarna, kan jag i dessa fall konstatera, att dessa texter är tagna ur ett större sammanhang och inte alltid från rätt avbildad person. Detta observeras i den femte ikonen om profeten Jakob, vars text handlar om hans dröm om en trappa rest på jorden men texten är hämtad från första Moseboken. Den nedre bilden visar Kristus dop. Slutsatsen är, att texten inte alltid motsvarar vad ikonen visar.

Skulle man kunna tänka sig budskapet på textrullar som ett slags 'teologisk' pamflett, som skall ge alla kristna en större insikt, om vad bilden handlar om eller ett budskap i hur de skall leva ett kristet liv. Budskapet är vad prästen vill att hans församling skall förstå och känna till. Hur skall ett budskap bäst gå fram? Naturligtvis i korta kärnfulla ord.

I nutid är detta glömt. Församlingen får inte den informationen längre och budskapet är borta och vi glömmer textförståelsen. På något sätt borde vi få veta och lära känna texten i bilden för att få en djupare bakgrund och förståelse. Någonstans på vägen från förr till nu har vi tappat det evangeliska budskapets betydelse på ikoner.

Referenslista

- Abel, U. (2006). *Ikonen, den besjälade bilden*. Skellefteå: Artos & Norma bokförlag.
- Abel, U., Moore, V. (2002). *Icons*. Nationalmuseum. Stockholm: The Authors and Nationalmuseum, Stockholm.
- Eggeby, E., Söderberg, J. (1999). *Kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur.
- Gerdmar, L. (2007). *Ansikte mot ansikte. Om de heliga ikonerna*. Lund: Lars Gerdmar och Sekel Bokförlag.
- (http://www.crkva.se/razno/start_sidan_arhiva.htm [besökt senast den 9 juni 2019].
- <http://www.evangeliskortodox.se/index.html> [besökt senast 20 mars 2019].
- <https://www.hallandsposten.se/nyheter/halmstad> [besökt senast 20 mars 2019].
- <https://russianicons.wordpress.com/2017/11/01/two-prophets-in-the-westernized-manner/> [besökt senast 2 maj 2019].
- http://www.skr.org/kyrka/serbiska_ortodoxa-kyrkan/kyrka/serbiska_ortodoxa-kyrkan/ [besökt senast 20 mars 2019].
- Lazarev, V.N. (1971). *Moscow School of icon-painting*. Moscow: Publishers Iskustvo.
- Lefvert, Anna (2006), ”Nyvaknat intresse för urgammal konst”. *Hallandsposten* 24 april.
- Nettelhorst, R.P. (2008). *Apostlar och profeter, 100 bibliska gestalter du bör känna till*. Stockholm: Wahlström & Widstrand AB.
- Ramos-Poqui, G. (1990). *The Technique of Icon Painting*. Tunbridge Wells: Burns & Oates Ltd and Search Press Ltd.
- Schöldstein, Ch. (2004). *Guld och Azur. En introduktion till ikonografien*. Skellefteå: Artos & Norma bokförlag.
- Tichon, arkimandrit. (2018). *Vardagshelgon*. Skellefteå: Artos & Norma bokförlag.
- Källmaterial - *Apokryferna*. ”Jakobs Protoevangelium” i översättning av B. E. Gärtner i samarbete med Svenska Bibelsällskapet. Stockholm: Proprius Förlag 1972.
- Källmaterial - Bibeln 1917 års översättning, Svenska Bibelsällskapet (<http://www.bibeln.se>).

Bilagor

Bilaga 1

Frågeformulär om textförståelse på äldre ikoner

Jag är studerande på Göteborgs universitet och skall skriva en kandidatuppsats om textförståelse på äldre ikoner. Texterna är under äldre tid skrivna på kyrkoslaviska. Jag är därför intresserad av att ta reda på om Du som går i kyrkan och deltar i gudstjänster kan förstå och läsa texterna på äldre ikoner, som finns i Din kyrkobyggnad.

Jag är därför tacksam om Du vill svara på nedanstående.

Kvinna/man/annat

Ålder under 20 år

mellan 20–40 år

över 40 år

Född i Sverige?.....

Om inte–i vilket land?.....

I frågeformuläret har jag bifogat kopior på 3 st ikoner.

Förstår Du texten på bifogade bilder? Gör Du det så skriv in texten nedan!

Bild nr 1

Förtydligande av texten–Jag vill ha namnet på den som är avbildad (obs ej av textrullen).

Bild nr 2

Förtydligande av texten–Jag vill veta vad texterna säger vid de avbildade.

.....

Bild nr 3.....

Förtydligande av texten–Jag har bifogat en förstorad bild av textrullen. Vad säger texten?

.....

Om Du förstår den kyrkoslaviska texten, hur och var har Du lärt Dig den?.....

.....

Om Du inte förstår den kyrkoslaviska texten, är Du nyfiken på/har Du någon gång varit nyfiken på att förstå den?

.....

Om Du inte förstår den kyrkoslaviska texten, har Du någon gång försökt att ta reda på/lära Dig den?

.....

Tror Du texten motsvarar vad ikonerna visar?.....

.....

Ditt svar önskar jag få senast den !

Tack för Ditt svar!









Redovisning av svaren på frågeformulär om textförståelse på äldre ikoner

Serbisk-Ortodoxa Heliga Moder Paraskeva församling Halmstad

Svaren är uppdelade på kvinnor och män.

Kvinna/man/annat:	7 kvinnor
Ålder under 20 år:	1 kvinna
Ålder mellan 20-40 år:	3 kvinnor
Ålder över 40 år:	3 kvinnor
Född i Sverige:	0
Om inte - i vilket land:	1 Nederländerna 3 Ryssland 1 Serbien 2 Bosnien
I frågeformuläret har jag bifogat kopior på 3 st ikoner.	
Förstår Du texten på bifogade bilder? Gör Du det så skriv in texten nedan!	
Bild nr 1: Förtydligande av texten - Jag vill ha namnet på den som är avbildad (obs ej av textrullen). ”Ikonen är en bild av Ärkeängel Mikael”.	6 kan 1 kan inte
Bild nr 2: Förtydligande av texten - Jag vill veta vad texterna säger vid de avbildade. ”Moses ser Gudsmodern med Jesus Kristus i den icke-brinnande busken”.	5 kan 2 kan inte
Bild nr 3: Förtydligande av texten - Jag har bifogat en förstora bild av textrullen. Vad säger texten? ”Bilden föreställer Johannes med en textrulle”.	2 kan förstå textrullen 3 har svårt att tyda texten helt 2 kan inte
Om Du förstår den kyrkoslaviska texten, hur och var har Du lärt Dig den?	3 har inte lärt sig 1 har lärt sig kyrkoslaviska i kyrkan 1 kvinna kan förstå på grund av att serbiska har det kyrilliska alfabetet 1 kvinna förstår genom att hon kan ryska 1 kvinna har lärt sig genom att läsa Evangeliet och läsa översättningar

Om Du <u>inte</u> förstår den kyrkoslaviska texten, är Du nyfiken på/har Du någon gång varit nyfiken på att förstå den?	3 kan 1 är alltid nyfiken, för få som kan det 1 har sett ryska texter många gånger 1 är inte så nyfiken 1 ej svar
Om Du <u>inte</u> förstår den kyrkoslaviska texten, har Du någon gång försökt att ta reda på/lära Dig den?	3 kan 1 har försökt i skolan 1 har inte tid att lära sig 2 ej svar
Tror Du texten motsvarar vad ikonerna visar?	6 ja 1 osäker
Kvinna/man/annat:	6 män
Ålder under 20 år:	2 män
Ålder mellan 20-40 år:	2 män
Ålder över 40 år:	2 män
Född i Sverige:	3 män
Om inte - i vilket land:	1 frånNederländerna 2 från Serbien
I frågeformuläret har jag bifogat kopior på 3 st ikoner. Förstår Du texten på bifogade bilder? Gör Du det så skriv in texten nedan!	
Bild nr 1: Förtydligande av texten - Jag vill ha namnet på den som är avbildad (obs ej av textrullen). ”Ikonen är en bild av Ärkeängel Mikael”.	5 kan 1 kan inte
Bild nr 2: Förtydligande av texten - Jag vill veta vad texterna säger vid de avbildade. ”Moses ser Gudsmoorden med Jesus Kristus i den icke-brinnande busken”.	3 kan 2 kan inte 1 är osäker
Bild nr 3: Förtydligande av texten - Jag har bifogat en förstorad bild av textrullen. Vad säger texten? ”Bilden föreställer Johannes med en textrulle”.	1 kan 2 förstår inte allt 3 kan inte
Om Du förstår den kyrkoslaviska texten, hur och var har Du lärt Dig den?	1 har lärt sig genom att läsa Apostlarna 2 kan förstå ”lite” pga att kyrkoslaviska liknar det serbiska alfabetet 1 man kan förstå ”lite” pga det liknar det ryska alfabetet 2 män har inte lärt sig

Om Du <u>inte</u> förstår den kyrkoslaviska texten, är Du nyfiken på /har Du någon gång varit nyfiken på att förstå den?	1 kan 3 är nyfikna 1 är nyfiken ibland 1 ej svar
Om Du <u>inte</u> förstår den kyrkoslaviska texten, har Du någon gång försökt att ta reda på/lära Dig den?	1 kan 2 har försökt att lära sig ibland 2 har inte försökt 1 ej svar
Tror Du texten motsvarar vad ikonerna visar?	4 ja 1 nej 1 ej svar
S:t Petrus Evangeliska Ortodoxa församling, Halmstad	
Svaren är uppdelade på kvinnor och män.	
Kvinna/man/annat:	11 kvinnor
Ålder under 20 år:	2 kvinnor
Ålder mellan 20-40 år:	0 kvinnor
Ålder över 40 år:	9 kvinnor
Född i Sverige:	Samtliga
Om inte - i vilket land:	0
I frågeformuläret har jag bifogat kopior på 3 st ikoner. Förstår Du texten på bifogade bilder? Gör Du det så skriv in texten nedan!	
Bild nr 1: Förtydligande av texten - Jag vill ha namnet på den som är avbildad (obs ej av textrullen). ”Ikonen är en bild av Ärkeängel Mikael”.	5 kan 6 kan inte
Bild nr 2: Förtydligande av texten - Jag vill veta vad texterna säger vid de avbildade. ”Moses ser Gudsmoan med Jesus Kristus i den icke-brinnande busken”.	3 känner igen gestalterna men inte texten 8 kan inte
Bild nr 3: Förtydligande av texten - Jag har bifogat en förstora bild av textrullen. Vad säger texten? ”Bilderna föreställer Johannes med en textrulle”.	11 kan inte
Om Du förstår den kyrkoslaviska texten, hur och var har Du lärt Dig den?	1 kan förstå något genom ikonmåleri 10 har inte lärt sig

Om Du <u>inte</u> förstår den kyrkoslaviska texten, är Du nyfiken på /har Du någon gång varit nyfiken på att förstå den?	7 ja 2 nej 2 ej svar
Om Du <u>inte</u> förstår den kyrkoslaviska texten, har Du någon gång försökt att ta reda på/lära Dig den?	5 ja 5 nej 1 ej svar
Tror Du texten motsvarar vad ikonerna visar?	9 ja 1 vet inte 1 ej svar
Kvinna/man/annat:	5 män
Ålder under 20 år:	0 män
Ålder mellan 20-40 år:	1 man
Ålder över 40 år:	4 män
Född i Sverige:	Samtliga
Om inte - i vilket land:	0
I frågeformuläret har jag bifogat kopior på 3 st ikoner. Förstår Du texten på bifogade bilder? Gör Du det så skriv in texten nedan!	
Bild nr 1: Förtydligande av texten - Jag vill ha namnet på den som är avbildad (obs ej av textrullen). ”Ikonerna är en bild av Ärkeängel Mikael”.	2 kan 2 ”gissar” rätt 1 ej svar
Bild nr 2: Förtydligande av texten - Jag vill veta vad texterna säger vid de avbildade. ”Moses ser Gudsmoan med Jesus Kristus i den icke-brinnande busken”.	2 kan inte 3 ej svar
Bild nr 3: Förtydligande av texten - Jag har bifogat en förstoraad bild av textrullen. Vad säger texten? ”Bilden föreställer Johannes med en textrulle”.	3 kan inte 2 ej svar
Om Du förstår den kyrkoslaviska texten, hur och var har Du lärt Dig den?	1 kan förstå något, då han läst lite grekisk 4 ej svar
Om Du <u>inte</u> förstår den kyrkoslaviska texten, är Du nyfiken på /har Du någon gång varit nyfiken på att förstå den?	4 ja 1 ”mer intresserad av grekiska”
Om Du <u>inte</u> förstår den kyrkoslaviska texten, har Du någon gång försökt att ta reda på/lära Dig den?	5 nej
Tror Du texten motsvarar vad ikonerna visar?	5

















